

ПРОБЛЕМА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛЬНОГО ЛІНГВАЛЬНОГО БУТТЯ І ТЕРМІН *LANGUE* У РУКОПИСНІЙ СПАДЩИНІ Ф. де СОССЮРА

Нами був проведений текстуальний лексико-семантичний аналіз всіх використань терміна *langue* в чорнетці монографії «Про двоїсту сутність мовної діяльності» [2]. Аналіз показав, що термін *langue* використовується Соссюром в книзі трьома способами. При цьому мова не йде ні про три різні значення полісемічного слова, ні про три омоніми. Поняття, номіноване Соссюром як *langue*, поєднує в собі три взаємодоповнюючих семантичних аспекти, кожен з яких актуалізується в різних контекстах.

У першу чергу, використовуючи термін *langue*, Соссюр має на увазі **конкретну** інформаційну систему, що існує у свідомості (у мозку) людини, спільну з аналогічними інформативними системами у представників цієї ж етнокультурної спільноти. В цьому сенсі термін набуває опозицію з терміном *langage* як властивості людського роду взагалі. У таких контекстах зі словом *langue* використовуються маркери конкретизації в просторі – *цей, даний, інший, один, два, такий же, будь-який*:

dans la même langue, dans les différentes langues, en particulier dans telle langue, dans une langue déterminée, une autre langue, dans deux langues déterminées, la grammaire de cette langue,

або більш широкі контексти: *Il n'existe dans aucune langue ni dans aucune famille de langues un fait qui ait le caractère d'être un trait permanent et organique de cette langue ou de cette famille*¹ [2, с. 80]. *Le langage ou la langue peut-il donc passer pour un objet qui appelle, par lui-même, l'étude?*² [2, с. 145], *Vouloir étudier le langage sans se donner la peine d'en étudier les diverses manifestations qu'évidemment sont les langues est une entreprise absolument vaine, et chimérique*³ [2, с. 146] (у двох останніх випадках слово *langue* має протиставити конкретну мовну систему загальновидовій лінгвосеміотичній діяльності, функціональною складовою якої вона є).

Зі словом *langue* в цьому сенсі часто також використовуються визначення, які називають **конкретну етнічну** мову, або в найближчому контексті йдеться про таку мову:

*d'études particulier comme celui qui se rapporte aux langues romanes, ou aux langues germaniques, ou aux langues indo-européennes, ou aux langues sémitiques, etc.*⁴ [2, с. 147]

¹ Ні у будь-якій мові, ні у сім'ї мов не існує факта (явища), який носить характер перманентної та органічної риси цієї мови чи цієї сім'ї (тут і далі переклад укр. наш – О.П.).

² Рос. переклад: «Итак, можно ли языковую деятельность, или язык, считать таким предметом, который сам по себе нуждается в исследовании?» [1, с. 36].

³ Рос. переклад: «Стремление изучать языковую деятельность, не пытаясь изучать ее различные манифестации, коими, очевидно, и являются языки, – предприятие совершенно тщетное и неосуществимое» [1, с. 37].

⁴ Рос. переклад: «частных исследований по романским, германским, индоевропейским или семитским и т.д. языкам» [1, с. 38].

*l'étude d'un certain groupe de langues*⁵ [2, с. 148]

Цей же термін використовується Соссюром також в контекстах, в яких йдеться про певний **синхронний** стан будь-якої конкретної етнічної мови. У цьому випадку ним використовуються маркери конкретизації в часі – *зараз, в цей момент*:

d'une langue à un moment donné, chaque moment de la langue, l'être langue toujours momentané, la langue instantanée, trouvée à un moment de langue B, dans toute langue, prise à n'importe quel moment.

Другий аспект, на який вказують контексти використання Соссюром терміна *langue*, пов'язаний з розумінням мови як **потенційно-інваріантної і статичної** (такої, що перебуває у певному незмінному стані ідіосинхронії тут і зараз) системи знаків і правил. У цих випадках використовуються поєднання *langue* зі словами, що позначають стан (*état de langue* – одне з найбільш частотних в книзі, що використовується більш як 20 разів), множину або систему елементів (*le système de la langue / le système d'une langue, d'une langue comme système, système sémiologique (langue vocale ou autre), la langue prise comme une seule masse, la langue comme une somme de signes, le trésor mental de la langue*).

У таких випадках також йдеться про те, з яких одиниць складається мова і які в ній виділяються **відношення, відмінності і опозиції**:

*les accidents dont se compose éternellement la langue*⁶ [2, с. 39], *à leur tour ces différences en lesquelles consiste toute la langue*⁷ [2, с. 66], *il n'y a dans la langue ni signes, ni significations, mais des DIFFERENCES de signes et des DIFFERENCES de signification*⁸ [2, с. 39], *la langue consiste, non dans un système de valeurs absolues ou positives, mais dans un système de valeurs relatives et négatives, n'ayant d'existence que par l'effet de leur opposition*⁹ [2, с. 80].

У наступному фрагменті тексту знаходимо розглянутий нами термін саме як інваріантної системи елементів, в якій кожен елемент набуває сенсу і тотожність **тільки в рамках системи і залежно від неї**:

*De la même façon que dans le jeu d'échecs il serait absurde de demander ce que serait une dame, un pion, un fou, ou un cavalier, si on le considérait hors du jeu d'échecs, de la même façon il n'y a pas de sens, si l'on considère vraiment la langue, à chercher ce qu'est chaque élément par lui-même*¹⁰ [2, с. 67].

Прикладом використання терміна *langue* як найменування поняття про статичну інваріантну систему може служити й наступний уривок:

⁵ 'вивчення певної групи мов'.

⁶ 'випадковості, з яких постійно складається мова'.

⁷ 'у свою чергу ці відмінності, з яких складається уся мова'.

⁸ 'у мові немає ні знаків, ні значень, але ВІДМІННОСТІ знаків та ВІДМІННОСТІ значень'.

⁹ 'мова полягає не в системі абсолютних та позитивних значимостей (цінностей), а в системі відносних та негативних значимостей (цінностей)', існуючи тільки через їхню опозицію.

¹⁰ 'Таким же чином як у грі в шахи було б абсурдним запитувати що таке королева, пішак, слон чи кінь, якщо розглядати це поза грою у шахи, таким же чином немає сенсу, якщо ми дійсно розглядаємо мову, шукати те, чим є кожен елемент сам по собі.'

*L'échange, comme seule expression véritable de tout mouvement dans la langue. Il y a deux sortes d'échange, qui sont complètement distincts, dans la vie de la langue, mais il n'y a point en revanche de changement*¹¹ [2, с. 60].

Нарешті, третій аспект, що виділяється Соссюром у понятті, номінованому терміном *langue*, полягає у протиставленні мови як **структурно-функціональної сутності**, пов'язаної з діяльністю людської свідомості, мовній діяльності як культурологічній та загальноантропологічній (видовій) сутності. У цьому сенсі мова постає як психічний об'єкт внутрішньої лінгвістики, до якої відносяться суто граматичні та семантичні або ж семіотичні проблеми, на противагу до мовної діяльності як соціологічного і культурологічного об'єкту зовнішньої і загальної лінгвістики. У цих випадках при використанні терміну *langue* постійно будуть присутні моменти обговорення граматики або проблем внутрішньої структури знака, співвідношення значення і знаку, сенсу і форми, психічного і фізичного.

Таким чином, можна зробити попередній висновок, що Ф. де Соссюр формує і послідовно використовує поняття мови (*langue*) як статичної інваріантної індивідуально-психічної за своєю онтологічною сутністю, соціально детермінованої і укерункованої функціонально-граматичної системи знаків і правил їх використання в мовленнєвій експресії і комунікації, яка протистоїть, з одного боку, цілісному видовому і культурно-історичному системному поняттю мовної діяльності (*langage*), а з другого, одиничним експресивним семіотичним актам, існуючим тут і зараз, – висловлюванням (*parole*) і мовленню як актуальній комунікативній події (*discours*).

Література

1. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике / Вступит. статья и комментарии Н. А. Слюсаревой // Ф. де Соссюр. – М.: Прогресс, 1990. – 274 с.
2. Saussure F. de. *Ecrits de linguistique générale, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil* / F. de Saussure. – Paris: Gallimard, «Bibliothèque des idées», 2002. – 353 p.

¹¹ 'Обмін, як єдине істинне вираження будь-якого руху в мові. Існує два типа обміну, які є цілком відмінними, у житті мови, але немає зате зміни'.